

DOM KSIĘŻY MISJONARZY I SEMINARIUM DIECEZJALNE W BRZOSZOWIE 1760—1783

1 Założenie i uposażenie domu

a Założenie domu

Biskupi przemyscy prawie do pierwszej połowy XIX w. — a więc około czterysta pięćdziesiąt lat mieszkali zasadniczo w Brzozowie, gdyż tam mieli swe dobra i dzięki temu łatwiej im było wyżywić liczny dwór biskupi ¹. Klucz brzozowski przynosił prawie 40% ogólnego dochodu biskupstwa ². W okresie najazdów tatarskich i wojen bezpieczniejszym było mieszkać w Brzozowie niż w Przemyślu, gdzie nie było odpowiedniej rezydencji biskupiej. Dopiero bp Wacław Hieronim Sierakowski (1742—1760) zbudował w Przemyślu rezydencję dla biskupów. Bp Aleksander Antoni Fredro (1724—1734) najchętniej mieszkał w Radymnie, gdzie też były dobra biskupie. W Brzozowie biskupi przemyscy posiadali piękny i ufortyfikowany pałac, w którym była kaplica ³. Bp Krzysztof Jan Szembek w 1724 r. erygował w Brzozowie kolegiatę a przy niej kapitułę kolegiacką; bp Wacław Hieronim Sierakowski założył tu w r. 1745 dom Księży Misjonarzy, zaś w r. 1760 Diecezjalne Seminarium Duchowne pod ich zarządem, wreszcie podjął również starania o założenie domu Sióstr Miłosierdzia ⁴.

Trzeba wspomnieć o tym, że miasto Brzozów było własnością

¹ J. Rąb, *Kapituła kolegiacka w Brzozowie 1724—1788*, Iwonicz Zdrój 1973 (mps) s. 28.

² J. Federkiewicz, *Kapituła przemyska ob. łac. „Kronika Diecezji Przemyskiej”* R. 13: 1913 z. 4 s. 110; J. Rutkowski, *Klucz brzozowski biskupstwa przemyskiego w XVIII w.*, Kraków 1910 s. 171. W XVIII w. obszar tego klucza liczył 18 tysięcy morgów; *Tamże*, s. 32, 86—147.

³ J. Rąb, *Kapituła kolegiacka*, s. 31 n.

⁴ J. Rąb, *Tamże* s. 13, 140, 161, 205—210, 245 n; Tenże, *Kościelne dzieje Brzozowa*, NP t. 11: 1960 s. 305—320.

biskupstwa przemyskiego od 1384 r.⁵ Ten fakt tłumaczy troskę biskupów o miasto jak również ich starania o wszystko co służyłoby jego świetności. Między innymi bp Wacław Hieronim Sierakowski postanowił założyć w Brzozowie drugie Diecezjalne Seminarium Duchowne. Przy katedrze przemyskiej Seminarium Duchowne założył bp Jan Zbąski w 1687 r. i powierzył je kierownictwu Księża Misjonarzy⁶. Od początków swoich rządów w diecezji przemyskiej tj. od r. 1742 bp W. H. Sierakowski zamierzał osiedlić w Brzozowie Księża Misjonarzy, powierzyć im prowadzenie drugiego Seminarium Diecezjalnego oraz zlecić im również prowadzenie domu rekolekcyjnego. Fundusze gromadził od 1743 r.⁷ Misjonarze sprowadzeni przez niego przybyli do Brzozowa 29 maja 1745 r.⁸ W dniu 31 maja 1745 r. biskup omówił warunki założenia domu z ks. Piotrem Jackiem Śliwickim, wizytatorem Zgromadzenia i po ich uzgodnieniu wzajemnie je podpisali⁹. Treść tego aktu erekcyjnego jest następująca: biskup W. H. Sierakowski dla dobra moralnego ubogich wieśniaków tych górskich okolic oraz dla podniesienia duchowego poziomu duchowieństwa diecezji przemyskiej chce ufundować dom misyjny i poprawy ducha kościelnego („Domum Missionis et Reformationis Spiritus Ecclesiastici”) pod kierownictwem Księża Misjonarzy. W umowie ustalono wzajemne zobowiązania. 1. Biskup obiecał wybudować przy kolegiacie dom murowany i połączyć go krytym przejściem z kościołem (per intermedium ambulacrum); ogrodzić dom murem i zaopatrzyć w sprzęt domowy i kościelny; 2. Biskup przekazał Misjonarzom na prywatną kaplicę górną część południowej wieży kolegiaty, a w dolnej części przyrzekł urządzić kaplicę publiczną, którą połączy z górną kaplicą krętymi schodami (per cochleam). Do tej kaplicy odda z kolegiaty łaskami słynący obraz Matki Boskiej Ognistej; 3. W brzozowskim

⁵ AGZ VII nr 15 s. 27—31; W. Abraham, *Powstanie organizacji Kościoła łacińskiego na Rusi*, Lwów 1904 s. 318; J. Rąb, *Kapituła kolegiacka*, s. 29 n.

⁶ J. Rąb, *Seminarium diecezjalne w Przemyślu pod kierownictwem Księża Misjonarzy (1687—1783)*, NP t. 11: 1960 s. 255—360; Tenże, *Historia Seminarium Duchownego w dziejach diecezji przemyskiej do 1946 r.*, Iwonicz Zdrój 1976 (mps) s. 3—6.

⁷ J. Rąb, *Kolegiata w Brzozowie i jej kapituła (1724—1788)*, Iwonicz Zdrój 1956 (mps) s. 12; J. Ataman, W. H. Sierakowski i jego rządy w diecezji przemyskiej, Warszawa 1936 s. 145 n.

⁸ ArMKr *Historia Congregationis Missionis in Polonia*, s. 649; J. Rąb, *Działalność Księża Misjonarzy w diecezji przemyskiej*, Iwonicz Zdrój 1959 (mps) s. 194—197.

⁹ ADP nr 76 *Continuatio actorum curiae episcopalis Premisliensis ex a. 1757—1760 sub praesulatu W. H. Sierakowski*, s. 351—353, 360—362, 377—389; J. Rąb, *Kolegiata*, s. 12; J. Ataman, *dz. cyt.*, s. 146; W. Sarna, *Biskupi przemyscy obrz. łac.*, Przemyśl 1910 t. 2 s. 450; ASDP W. Kochowski, *Kronika Seminarium Duchownego diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego 1687—1895*, s. 99.

domu Księża Misjonarzy ma zamieszkać sześciu kapłanów ze Zgromadzenia oraz dwu braci lub świeckich do posługi. Dla każdego misjonarza biskup przeznaczał 500 złp rocznie na utrzymanie, a nadto 300 złp na konserwację budynków. Zasadniczym jednak źródłem utrzymania misjonarzy miał być jakiś folwark; 4. Misjonarze zobowiązywali się do prowadzenia misji na terenie diecezji; 5. Na polecenie biskupa lub konsystorza mieli przyjmować do domu duchownych przysyłanych „na pokutę” lub dla poprawy życia; 6. Zanim biskup wybuduje dom i zapewni dochody na utrzymanie, wizytator miał wyznaczyć dwóch lub trzech misjonarzy, którzy zamieszkają w starej plebanii przy kolegiacie, będą prowadzić misję i czuwać nad budową domu. Biskup zapewni im wyżywienie ze swoich folwarków, a na odzież przeznaczy 200 złp rocznie i zwróci koszty podróży; 7. W seminarium zamieszka sześciu kleryków. Misjonarze mają im zapewnić pożywienie i dwuletnią naukę; 8. Kiedy już będą gotowe wszystkie budynki i dochody będą zapewnione, nastąpi prawny akt erekcji.

Wymienione obietnice biskupa i zobowiązania misjonarzy, w imieniu Zgromadzenia przyjął w Brzozowie, w dniu 31 maja 1745 r. ks. Piotr Jacek Śliwicki, wizytator. Zatwierdził je również generalny przełożony zgromadzenia ks. Jan Couty w Paryżu dn. 12 sierpnia 1745 r.¹⁰ Misjonarze przybyli do Brzozowa w 1745 r. i osiedlili się w starej plebanii, budowę zaś domu murowanego rozpoczęto w 1746 r.¹¹

Bp W. H. Sierakowski pismem z 5 lutego 1747 r., wydanym w Brzozowie, przedstawił brzozowskiej kapitule kolegiackiej swój projekt erekcji domu Księża Misjonarzy¹². Kapituła kolegiacka odbyła 7 lutego 1747 r. nadzwyczajną sesję i wyraziła zgodę na projekt biskupa, ale dodała cztery prośby: 1. Księża Misjonarze powinni pomagać wikariuszom kolegiaty w słuchaniu spowiedzi, zwłaszcza w główne święta i w czasie wielkanocnym; 2. Misjonarze powinni brać udział w procesjach z Najśw. Sakramentem, zwłaszcza w oktawie Bożego Ciała. 3. Do kaplicy misjonarzy przeznaczyć inny obraz zamiast obrazu Matki Boskiej Ognistej; u nich będzie on bowiem niedostępny dla wiernych, zaś wikariusze z kolegiaty utracą dochody; 4. Zegar, który biskup chciał umieścić na wieży z kaplicą dla misjonarzy, powinien znajdować się na wieży sygnaturki, ponieważ z niej będzie widoczny dla ludu i kleru. Opieka nad zegarem powinna należeć do personelu zakrystii kolegiaty¹³. Z kolei przemyska kapituła katedralna wyraziła swą zgodę na

¹⁰ ADP nr 76 *Continuatio actorum*, s. 351 n.

¹¹ J. Rąb, *Kapituła*, s. 550.

¹² ADP nr 497 *Brzozów 3. Akta parafialne 1703—1749*, s. 149; J. Rąb, *Kościelne dzieje Brzozowa*, s. 301 n.

¹³ ADP nr 488 *Kolegiata brzozowska*, s. 72 n.

erekcję domu Księży Misjonarzy w Brzozowie na sesji dn. 25 czerwca 1747 i 25 czerwca 1749 r.¹⁴ Ostateczna prawna erekcja domu brzozowskiego nastąpiła w dniu 4 sierpnia 1760 r.¹⁵, chociaż misjonarze faktycznie przybyli do Brzozowa w 1745 r. i pełnili obowiązki zgodnie z podpisaną umową¹⁶.

b Uposażenie domu

Na uposażenie domu Księży Misjonarzy w Brzozowie bp W. H. Sierakowski gromadził fundusze już od r. 1743. Pochodziły one z różnych źródeł. I tak — na prośbę bpa W. H. Sierakowskiego, prepozyt kańczudzki, ks. Maciej Flaszyński, ofiarował sumę 10 000 złp¹⁷. Wikariusz parafii Rychcice, ks. Jan Dobrzański, w czasie wizytacji dn. 27 września 1743 r. odstąpił swe materialne pretensje do scholastyka jarosławskiego, ks. Franciszka Wieniawskiego, na rzecz fundacji Księży Misjonarzy w Brzozowie¹⁸. Po śmierci ks. Adama Janickiego, proboszcza w Nowosielcach koło Przeworska, została suma 16 855 złp. Biskup przeznaczył ją na fundację domu Księży Misjonarzy w Brzozowie¹⁹. Na ten cel przeznaczył również pieniądze i wartościowe przedmioty, pozostałe po zmarłych kanonikach przemyskich: Zygmuncie Drohojowskim i Franciszku Goźlińskim²⁰, oraz po zmarłym w 1759 r. ks. Jakubie Jaworskim, proboszczu w Lesku²¹. Gotówkę pozostałą po zmarłych księżach a także ich książki przekazano na polecenie biskupa do misjonarzy w Brzozowie²². Ks. Jan Boniecki, proboszcz w Nozdrzcu i Wesolej, w r. 1756 zapisał na fundację 30 000 złp²³, a dn. 9

¹⁴ ADP nr 76 *Continuatio actorum*, s. 357 n.

¹⁵ *Tamże*, s. 347, 377—392.

¹⁶ M. Kamocki, G. Perboyre, *Memoires de la Congrégation de la Mission*, Paris 1863 t. 1 s. 347; J. Gaworzewski, *Zgromadzenie Księży Misjonarzy w Polsce, okres I 1651—1864*, w: *Księga Pamiątkowa trzechsetlecia Zgromadzenia Księży Misjonarzy*, Kraków 1925 s. 107 n; A. Schletz, *Józef Jakubowski*, Kraków 1945 s. 15; W. Kochowski, *dz. cyt.*, s. 99; ArMKr *Catalogus Domorum Congregationis Missionis ab a. 1625 et Personarum Provinciae Polonae ab a. 1686*, s. 14 podaje rok 1746.

¹⁷ ADP nr 73 *Acta causarum curiae episcopalis Premisliensis sub preasulatu R.D.V.H. Sierakowski episcopi Premisliensis descripta ex annis 1742—1750*, s. 86. Ks. M. Flaszyński zmarł w 1748 r., *Tamże*, k. 462.

¹⁸ ADP nr 73 *Acta causarum*, k. 57.

¹⁹ *Tamże*, k. 100, 105—109.

²⁰ *Tamże*, k. 155; AKP *Conclusiones Capituli Premisliensis 1744—1750*, t. 11 s. 499—519.

²¹ AKP *Conclusiones Capituli Premisliensis 1750—1757*, t. 13 s. 357; AKP *Conclusiones Capituli Premisliensis 1757—1760* t. 14 s. 158.

²² ADP nr 73 *Acta causarum*, k. 127, 151, 333, 374.

²³ ADP nr 76 *Continuatio actorum*, k. 349.

lipca 1759 r. Jan i Helena Michowiczowie złożyli sumę 8 000 złp „in suffragium animarum suarum”. Suma została ulokowana na dobrach wsi Wydrna, dziedziczonej własności bpa W. H. Sierakowskiego w Ziemi Sanockiej. Zapisu dokonano w aktach grodzkich sanockich 25 kwietnia 1760 r.²⁴ Doktor teologii, scholastyk zamojski, pleban tarnogrodzki Maciej Pawłowicz, w dniu 3 czerwca 1748 r. zapisał na fundację domu w Brzozowie sumę 760 złp²⁵.

Zebrawszy te fundusze bp W. H. Sierakowski nabył na własność dla siebie wsie Jabłonicę Ruską, Dydnię, Krzywe, Wydrną i na tych dobrach zabezpieczył sumy przeznaczone dla misjonarzy w Brzozowie. W urzędzie aktów grodzkich sanockich, 3 maja 1752 r., zapisał misjonarzom sumę 60 000 złp ulokowanych na swoich dobrach dziedzicznych Dydnia Dolna i Krzywe²⁶. Dydnię oddał bp W. H. Sierakowski misjonarzom 13 maja 1752 r. z racji owej sumy 60 000 złp zapisanej na rzecz misjonarzy²⁷. Dyspozycje co do innych sum przeznaczonych dla brzozowskiego domu misjonarzy wniósł bp W. H. Sierakowski i ks. Józef Niewiarowski, superior brzozowski, do akt grodzkich sanockich 25 kwietnia 1760 r.²⁸ Sumę 30 000 złp zapisaną w testamencie ks. Jana Bonieckiego biskup umieścił na swoich dobrach dziedzicznych — wsi Jabłonica Ruska²⁹. Sumę zaś 10 000 złp z ofiary ks. Macieja Flaszyńskiego ulokował na synagodze w Opatowie³⁰. Wójt brzozowski, Ignacy Boczarowski ofiarował misjonarzom grunt Boczarówka z cegielnią w Porkówce³¹, co wpisano do akt wójtowskich brzozowskich 26 marca 1760 r.

W dniu 1 sierpnia 1775 r. do uposażenia brzozowskiego domu misjonarzy należały: 1. Suma 30 000 złp, ulokowana na wsiach Dydnia, Wydrna i Jabłonica, dziedzicznych dobrach Krzysztofa Rylskiego na 5%, rocznie 1 500 złp czynszu; 2. Suma 30 000 złp, ulokowana na dziedzicznych dobrach Nowosieleckiego we wsi Hołuczko na 7%, rocznie 2 100 złp czynszu; 3. Suma 10 000 złp, ulokowana na 5% na synagodze żydowskiej w Opatowie, rocznie 500 złp czynszu; 4. Suma 8 000 złp, ulokowana na 7% na dobrach Krzysztofa Rylskiego, rocznie 400 złp czynszu. Na uposażenie domu misjonarzy bp W. H. Sierakowski zgromadził łącznie 78 000 złp³².

²⁴ *Tamże*, k. 349, 362 n, 367.

²⁵ W. Depczyński, *Parafia Tarnogród*, NP t. 37: 1972 s. 189.

²⁶ ADP nr 76 *Continuatio actorum*, k. 343, 359—361.

²⁷ J. Ataman, *dz. cyt.*, s. 150 n.

²⁸ ADP nr 76 *Continuatio actorum*, k. 349, 359 n, 363.

²⁹ *Tamże*, k. 349, 362.

³⁰ *Tamże*, k. 349, 361, 366.

³¹ *Tamże*, k. 349, 368.

³² ArMKr *Historia Congregationis Missionis in Polonia. Początek, rozwój i obecny stan domu brzozowskiego Zgromadzenia Księży Mi-*

Misjonarze mieli obok domu podwórze i obejście, ogród przy domu otoczony murem, oraz drugi ogród za bramą, przy drodze. Za ogrodem posiadali grunt, na którym dzierżawcy mieli małe domki i niewielkie ogródki. Dzierżawcy byli zobowiązani do wypłacania rocznie po 10 złp, a w okresie letnim do odrobienia u misjonarzy po 10 dniówek pieszych. Na przedmieściu Brzozowa misjonarze posiadali mały folwark z polami i łąkami oraz z odpowiednimi zabudowaniami gospodarczymi i mieszkalnymi. Na tym folwarku pracowało stale dwóch mężczyzn i trzy kobiety. Byli oni pracownikami folwarcznymi i otrzymywali wyżywienie oraz wynagrodzenie według umowy i zwyczaju przyjętego w tych okolicach³³.

c Budynek

Misjonarze przybyli do Brzozowa w 1745 r. i zamieszkali w starej drewnianej plebanii³⁴. Jeszcze w tym roku bp W. H. Sierakowski nabył place od mieszczan za 1260 złp pod budowę murowanego domu. Władze miejskie, tzn. urząd wójtowski, radziecki i cech mistrzowski na polecenie biskupa wymierzyły i oceniły w dniu 9 października 1745 r. wartość tych gruntów³⁵. W r. 1747 bp W. H. Sierakowski kupił dalszy plac za 850 złp, a jeszcze inny plac w r. 1749 za 700 złp. Postarał się też o zwolnienie tych placów i ogrodów od podatków miejskich, dając miastu za to odpowiedni ekwiwalent³⁶. W dniu 3 stycznia 1749 r. biskup kupił ogród z sadzawką, a 27 lutego 1749 r. nabył jeszcze inny ogród³⁷.

Kamień węgielny pod murowany dom dla Księży Misjonarzy poświęcił bp W. H. Sierakowski w dniu 15 maja 1746 r. Budowa trwała kilkanaście lat. Kiedy bowiem zauważono, że fundamenty kolegiaty rysują się, przerwano budowę domu, by ratować kolegiatę przed ruiną³⁸. W relacji do Stolicy Apostolskiej o stanie diecezji bp. W. H. Sierakowski informował w 1749 r., że w Brzozowie jest dom misyjny i rekolekcyjny pod kierownictwem Księży Misjonarzy, a nowy, murowany dom będzie wnet ukończony³⁹.

sjonarzy quoad temporalia spisany podczas wizytacji tego domu 1 sierpnia 1775, s. 649 n.

³³ ArMKr *Historia Congregationis Missionis*, s. 649 n.

³⁴ ArMKr *Historia Congregationis Missionis*, s. 649; M. Kamocki, G. Perboyre, dz. cyt., t. 1 s. 347.

³⁵ ADP nr 76 *Continuatio actorum*, k. 353.

³⁶ ADP nr 76 *Continuatio actorum*, k. 354-357, właściciele odsprzedanych placów pod dom misjonarzy zaświadczenia w latach 1746 i 1749 wobec urzędu miejskiego, że otrzymali pieniądze za te parcele.

³⁷ *Tamże*, k. 358 n.

³⁸ J. Ataman, dz. cyt., s. 151 w oparciu o *Acta Pontificalia* V. H. Sierakowski k. 19.

³⁹ Relacja ta wpisana w protokole sesji generalnej kapituły przemyskiej z dnia 25 czerwca 1751 r. Zob. ADP *Conclusiones Capituli*, t. 13

Nowy dom został połączony z kaplicą w południowej wieży kolegiaty za pomocą krytego krużganka, który istnieje do chwili obecnej. W tej prywatnej kaplicy misjonarzy był ołtarz św. Wincentego a Paulo oraz inne obrazy i rzeźby. Kaplicę wyposażył biskup w odpowiednie paramenty liturgiczne⁴⁰.

Sprawę placu pod budowę domu misjonarzy załatwił bp W. H. Sierakowski również z kapitułą przemyską, uzyskując jej zgodę na sesjach dn. 25 czerwca 1747 i dn. 25 czerwca 1749 r. Władze zaś miejskie wydały swą ostateczną zgodę 29 marca 1751 r.⁴¹ Po wizytacji w r. 1745 biskup polecił wybudować naprzeciw domu szpital dla ubogich ze Starej Wsi⁴². Kiedy władze austriackie dokonały kasaty seminariów duchownych pismem gubernium z dn. 25 listopada 1783 r., majątek misjonarzy brzozowskich został przeznaczony dla Seminarium Generalnego we Lwowie⁴³. Bp W. A. Betański wniósł prośbę, by pozostawiono budynek misjonarzy dla duchowieństwa diecezjalnego, ale gubernium nie wyraziło zgody i nakazało, by cyrkuł dukielski objął dom w posiadanie. Urzędnicy austriacy zniszczyli budynek, a kiedy wystawiono go na licytację, nabył go bp A. Gołaszewski (1768—1824) i oddał na własność kapitulie przemyskiej. Jednak władze austriackie nadal zajmowały ten dom na sąd powiatowy i więzienie⁴⁴. Obecnie, w budynku tym mieszczą się instytucje państwowe.

2 Założenie i uposażenie seminarium

a Erekcja seminarium

Bp W. H. Sierakowski wydał akt erekcyjny Diecezjalnego Seminarium w Brzozowie 4 sierpnia 1760 r., tuż przed swym odejściem na arcybiskupstwo do Lwowa⁴⁵. Dokument ten rozpoczyna się

s. 183; ADP nr 13 *Status et visitatio ecclesiae cathedralis Premisliensis* 1744, k. 825.

⁴⁰ ArMKr *Historia Congregationis Missionis*, s. 149.

⁴¹ ADP nr 76 *Continuatio actorum*, k. 348.

⁴² ADP nr 491 *Kolegiata brzozowska. Stan kolegium wikariuszy 1757*, s. 13.

⁴³ ADP nr 90 *Litterae guberniales 1783—1784*, t. 5 s. 163.

⁴⁴ W. Kochowski, dz. cyt., s. 104; J. Rąb, *Działalność Misjonarzy*, s. 203—205.

⁴⁵ ADP nr 76 *Continuatio actorum*, k. 347 nn, 377—392; AKP *Conclusiones Capituli*, t. 14 s. 38; A. Schletz, jako datę erekcji seminarium w Brzozowie podał błędnie rok 1745, zob. A. Schletz, *Działalność kulturalna Misjonarzy polskich w latach 1651—1864*, „Polonia Sacra” R. 9: 1957 nr 2—3 s. 273. Tę błędną informację powtórzył J. Dukała, *Szkoła Księży Misjonarzy*, w: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, Lublin 1975 t. 2, cz. 2 s. 115.

tymi słowami: „Die Lunae mensis Augusti Brzozoviae. Erectio Domus Brzozoviensis Congregationis Missionis et devotarum Puellarum Charitatis”⁴⁶. Akt erekcji został wydany w obecności scholastyka przemyskiego ks. Jacka Sojeckiego, kanoników kolegiaty brzozowskiej Sebastiana i Wojciecha Januszkiewiczów, o. Albina Dworzańskiego, przeora paulinów ze Starej Wsi, o. Urbana Strońskiego, paulina, o. Feliksa Lubartowica, kapucyna z Krosna, ks. Wojciecha Giżewskiego, kanonika brzozowskiego fundi Domaradz, ks. Jana Płaksinkiewicza notariusza, Rafała Śliwowskiego marszałka dworu biskupiego, Andrzeja Kleckiego prefekta „stabuli Curiae Nostrae” i wielu innych świadków, którzy złożyli podpisy na ostatniej karcie dokumentu⁴⁷.

We wstępie do aktu erekcyjnego bp W. H. Sierakowski podnosi zasługi misjonarzy dla Seminarium Przemyskiego. Trzeba pamiętać, że bp W. H. Sierakowski był pasterzem gorliwym, surowym, wymagającymi i nie szafował zwykle pochwałami. Następnie biskup przedstawił motywy skłaniające go do założenia drugiego seminarium diecezjalnego w Brzozowie. Chodziło o potrzebę większej liczby księży dla diecezji, uświetnienie kolegiaty brzozowskiej asystą klerycką, a zresztą Brzozów był stałą siedzibą biskupów przemyskich, jakby drugą stolicą diecezji⁴⁸. Biskup omówił dalej obowiązki brzozowskiego domu Księży Misjonarzy wobec tegoż seminarium⁴⁹. Mieli w nim utrzymywać sześciu alumnów, podobnie jak w Seminarium Przemyskim i kształcić ich przez dwa lata aż do święceń. Powinni uczyć ich teologii moralnej, prowadzić ćwiczenia obrzędów kościelnych i śpiewu gregoriańskiego oraz wdrażać w dobre obyczaje i pobożność. W niedziele i święta alumni mieli obowiązek odmawiać w kolegiacie razem z wikariuszami godziny kanoniczne⁵⁰. Po święceniach kapłańskich każdy neoprezbyter miał otrzymać wystarczające odzienie duchowne, tj. sutannę i płaszcz ze sukna tuzinkowego⁵¹. Wszystkie te obowiązki misjonarze powinni wypełniać po objęciu probostwa w Dydni, tzn. po ustąpieniu albo po śmierci proboszcza Dydni ks. Franciszka Szaniawskiego, kanonika przemyskiego⁵². Ks. Fr. Szaniawski ustąpił z probostwa w

⁴⁶ ADP nr 76 *Continuatio actorum*, k. 347.

⁴⁷ *Tamże*, s. 392.

⁴⁸ W okolicach Brzozowa leżała prawie połowa stołowych dóbr biskupich. Więc tu było łatwiej o wyżywienie dla dworu biskupiego, z Brzozowa także dogodniej było zarządzać tymi dobrami. W. Kochowski, *dz. cyt.*, s. 125.

⁴⁹ ADP nr 76 *Continuatio actorum*, k. 389.

⁵⁰ J. Rąb, *Kapituła kolegiacka*, s. 127.

⁵¹ „...Ipsis de uno pari vestum id est de superiori et interiori vulgo palendron et sutanna de panno ordinario nigro vulgo tuzinek bono tamen, provideantur”, ADP nr 76, *Continuatio actorum*, k. 389.

⁵² W. Kochowski, *dz. cyt.*, s. 100 n.

Dydni prawdopodobnie w r. 1763, wówczas objęli je misjonarze i otworzyli seminarium w Brzozowie. Akta kapituły przemyskiej pod dniem 9 sierpnia 1765 r. wymieniają jako proboszcza Dydni ks. Jakuba Gierkiewicza, misjonarza, prefekta Seminarium Brzozowskiego⁵³.

b Fundusze na utrzymanie alumnów

Na utrzymanie sześciu alumnów w Brzozowie bp W. H. Sierakowski przeznaczył dochody probostwa w Dydni, które inkorporował do Seminarium Brzozowskiego. Dochody te miały pochodzić z gruntu plebańskiego oraz dziesięciny i mesznego składanych plebanowi w Dydni. Bp W. H. Sierakowski jako właściciel Dydni (Dednia) Dolnej i Górnej, Krzywego i Wydrnej posiadał patronat beneficjum w Dydni. Prawa tego zrzekł się w 1760 r. na rzecz przełożonego misjonarzy. Przy zrzeczeniu się był obecny superior domu brzozowskiego ks. Józef Niewiarowski⁵⁴. Dochód roczny beneficjum w Dydni wynosił wówczas 2 000 złp, a dziesięciny i meszne od sum dawały około 2 300 złp rocznie. Beneficjum Dydnia posiadało ośmiu poddanych, którzy pracowali przez oznaczoną ilość dni w majątku plebańskim a także składali świadczenia w naturze i pieniądzech. Pleban z Dydni posiadał nadto wolny wyrąb drzewa w lesie patrona, przemiał zboża i prawo wypasania bydła na pastwiskach patrona. Zgodnie z ówczesnym zwyczajem, pleban w Dydni pobierał accidentalia czyli ofiary składane przy posługach kapłańskich od szlachty, a wikariusz od ludu. Zgodnie z aktem erekcyjnym, plebanem tego beneficjum został superior brzozowskiego domu misjonarzy, który miał tam sprawować „curam spiritualium directivam, non vero executivam”. Ponieważ superior brzozowskiego domu misjonarzy nie mógł rezydować w Dydni, w jego zastępstwie duszpasterstwo mieli prowadzić dwaj wikariusze diecezjalni, którym misjonarze zobowiązali się płacić po 200 złp rocznie i oddawać dochody związane z posługami duszpasterskimi ze stufy. Jednym z tych wikariuszy mógł być kapłan — emeryt, który w Dydni miał dostać utrzymanie „per modum eleemosinae”. Na większe uroczystości do Dydni przybywali Księża Misjonarze, by pomagać w słuchaniu spowiedzi⁵⁵.

⁵³ AKP *Conclusiones Capituli 1744—1765*, t. 12 sub die 9 Augusti 1765.

⁵⁴ ADP nr 76 *Continuatio actorum*, s. 349, 363—366, 371 n.

⁵⁵ ArMKr *Historia Congregationis Missionis*, s. 650; W. Kochowski, *dz. cyt.*, s. 99 nn; P. Dyla, *Działalność oświatowa Księży Misjonarzy w Polsce, w: Księga Pamiątkowa trzechsetlecia Zgromadzenia Księży Misjonarzy*, Kraków 1925 s. 206.

3 Troska biskupów o seminarium

a Biskupi przemyscy a seminarium

Bp W. H. Sierakowski (1742—1760) z wielkim trudem i poświęceniem zabiegał o erekcję seminarium i jego uposażenie. Biskupi Walenty Wężyk (1765—1766) i Józef Tadeusz Kierski (1768—1783) kontynuowali troskę biskupa — fundatora i otaczali opieką zarówno seminarium jak i jego kierowników — Księżę Misjonarzy. Ksiądz bp W. Wężyk testamentem z dn. 30 września 1766 r. zapisał misjonarzom własną bibliotekę zawierającą 3 000 książek, a na jej powiększenie ofiarował 3 000 złp⁵⁶. Bp J. T. Kierski, zmarły 6 stycznia 1783 r. w Brzozowie, również zapisał swoją bibliotekę misjonarzom w Brzozowie⁵⁷. Po likwidacji seminarium dn. 1 listopada 1783 r. z cyrkułu dukielskiego pisano o tej bibliotece do gubernium, które w dniu 25 grudnia 1783 r. polecało biskupowi, aby wyznaczony przez niego ksiądz sporządził katalog książek, biskupa zaś czyniło odpowiedzialnym za to, aby nie przepadły⁵⁸. Bp. A. W. Betański (1783—1786) prosił cesarza, aby bibliotekę pozostawiono w Brzozowie. W odpowiedzi na prośbę gubernium wyraziło zgodę, by pod opieką biskupa i kapituły zostały w Brzozowie książki wcielone do biblioteki po bpie J. T. Kierskim, natomiast książki po biskupie W. Wężyku przewieziono do Lwowa, do Biblioteki Seminarium Generalnego. Kiedy zaś zniesiono Seminarium Generalne we Lwowie, gubernium lwowskie w 1790 r. powiadomiło bpa A. Gołaszewskiego, że może odebrać książki zabrane przed kilku laty z seminarium w Brzozowie. Biskup wydelegował do Lwowa ks. Józefa Nowickiego, który przewiózł książki do Przemyśla. Książki pozostałe po biskupie J. T. Kierskim prawdopodobnie przewieziono z Brzozowa do Przemyśla i włączono je do biblioteki kapitulnej. Między innymi znajduje się wśród nich pamiętnik bpa J. T. Kierskiego z jego podróży po Europie⁵⁹.

Nadmienić należy, że przemyska kapituła katedralna popierała

⁵⁶ „Bibliotekę całą moją Domowi Brzozowskiemu Congregationis Missionis leguję cum hac obligatione, aby ta biblioteka była zawsze ad usum biskupów przemyskich i tę obligacją, aby IMC. Wizytator generalny Congregationis Missionis nie miał mocy tej biblioteki przenieść z Domu Brzozowskiego na inne miejsce. Upraszam więc Rssum Capitulum Cathedrale Premisl. i Biskupów następców moich, aby o tej bibliotece mieli pilną pamięć i żeby corocznie onej rewizję czynili, żeby można było pomiarkować, jeżeli z niej co nie ubyło. In auctionem zaś tej biblioteki 3 000 złp leguję”. AKP *Conclusiones Capituli 1766—1771*, t. 16, sub a. 1767.

⁵⁷ W. Sarna, *dz. cyt.*, t. 2 s. 492.

⁵⁸ ADP nr 90 *Litterae guberniales 1783—1784*, s. 163 n.

⁵⁹ W. Kochowski, *dz. cyt.*, s. 104 n.

wszystkie projekty i działalność biskupów na rzecz Seminarium Brzozowskiego oraz Księżę Misjonarzy — jako kierowników.

b Kapituła kolegiacka a seminarium

Kiedy bp W. H. Sierakowski pismem z dn. 5 lutego 1747 r. przedstawił kapitule brzozowskiej projekt osiedlenia w Brzozowie Księżę Misjonarzy i założenia seminarium pod ich kierownictwem, kapituła zebrana 7 lutego 1747 r. na nadzwyczajnej sesji wyraziła zgodę na projekt biskupa⁶⁰. Niektórzy prałaci i kanonicy brzozowscy poparli również finansowo powstającą fundację seminarium, np. pierwszy prepozyt kolegiaty brzozowskiej, ks. Franciszek Goźliński, zmarły w r. 1747. Zapisał on w testamencie pewne kapitały o nieznannej wartości oraz drogie przedmioty do dyspozycji biskupa z przeznaczeniem na fundację domu misjonarzy i seminarium. Biskup spełnił wolę testatora oddając jego legaty na fundację domu misjonarzy i seminarium⁶¹.

Kapituła brzozowska nie miała uprawnień do urzędowego wglądu w życie seminarium, tak jak to było np. w Zamościu, gdzie dyrektorem seminarium był dziekan infulat kolegiaty, a przełożonym jeden z jej kapłanów. Kapituła zamojska decydowała o przyjmowaniu kandydatów do seminarium, również na egzaminach byli obecni dziekan kapituły, rektor Akademii Zamojskiej oraz kilku prałatów i kanoników. Od r. 1726 dwaj członkowie kapituły delegowani przez nią wizytowali co miesiąc seminarium i czuwali nad przestrzeganiem jego regulaminu⁶². Katedralna kapituła przemyska na mocy ustaw soboru trydenckiego i zleceń biskupa, posiadała upoważnienie do urzędowego wglądu w życie Seminarium Przemyskiego, ale nie korzystała z tych uprawnień w zakresie formacji umysłowej ani w dziedzinie wychowania alumnów. Wglądała zaś w sprawy materialne seminarium, dzieląc z misjonarzami troskę i kłopoty związane z utrzymaniem i rozwojem seminarium⁶³. Nie posiadała takich prerogatyw kapituła kolegiacka w Brzozowie.

Bp W. H. Sierakowski w akcie erekcyjnym seminarium w Brzozowie z dn. 4 sierpnia 1760 r. wyraził życzenie, aby misjonarze brali udział w nabożeństwach i procesjach urządzanych w kolegiacie oraz pomagali wikariuszom w słuchaniu spowiedzi. Natomiast alumnów seminarium zobowiązał do asystowania w niedziele i

⁶⁰ ADP nr 497 *Brzozów 3. Akta parafialne 1701—1750*, s. 149; ADP nr 488 *Kolegiata brzozowska*, s. 72 n.

⁶¹ ADP nr 73 *Acta causarum*, s. 155; ADP nr 76 *Continuatio actorum*, s. 391; AKP nr 11 *Conclusiones Capituli*, s. 499—519.

⁶² F. Stopniak, *Dzieje kapituły zamojskiej*, Lublin 1962 s. 128—131.

⁶³ J. Rąb, *Seminarium*, s. 296—303.

święta w nabożeństwach i procesjach w kolegiacie oraz do śpiewania brewiarza w chórze razem z wikariuszami⁶⁴.

Wzajemne relacje kapituły kolegiackiej i misjonarzy brzozowskich były bardzo dobre. Stwierdził to wizytator misjonarzy w 1748 r. Zapisał w uwagach powizytacyjnych w Brzozowie szczegół, który świadczy o zaufaniu misjonarzy do prepozyta kapituły kolegiackiej. Kiedy misjonarze wyjeżdżali na misje, zostawiali klucze domu u prepozyta⁶⁵. I wzajemnie, misjonarze również cieszyli się zaufaniem i szacunkiem duchowieństwa kolegiaty. Świadczy o tym m.in. fakt, że senior kolegium wikariuszy kolegiaty, ks. Maciej Grochmalicki, wstąpił do Zgromadzenia Misji 10 marca 1763 r.⁶⁶ Oczywiście nie obeszło się w sąsiedzkim współżyciu kapituły kolegiackiej i misjonarzy bez nieporozumień czy pretensji. I tak w protokole generalnej sesji kapituły z dnia 7 sierpnia 1756 r. zapisano: „Księża Misjonarze przywłaszczyli sobie znaczną część placu Maziowskiego należącego do kapituły kolegiackiej, wobec czego kapituła zwróci się w tej sprawie do biskupa”⁶⁷. Na sesji kapituły 7 sierpnia 1769 r. polecono ks. Wojciechowi Januszkiewiczowi, by zgodnie z zarządzeniem bpa W. H. Sierakowskiego, zażądał od misjonarzy opłat za świece i wino mszalne. Przypomnienie tej uchwały z 1769 r. zawiera również protokół sesji generalnej z dn. 7 sierpnia 1774 r. Ks. Antoni Kielarski miał pobrać od misjonarzy

⁶⁴ ADP nr 73 *Continuatio actorum*, s. 91 n; F. Stopniak, *dz. cyt.*, s. 128 — również klerycy Seminarium w Zamościu mieli obowiązek uczestniczenia w nabożeństwach w kolegiacie.

⁶⁵ W. Kochowski, *dz. cyt.*, s. 100.

⁶⁶ ADP nr 491 *Stan kolegium wikariuszy 1757*, s. 6; ADP nr 494 *Brzozów, Collegiata 1757—1796*, s. 5, 15—18. O jego ustąpieniu z urzędu seniora wikariuszy mówi protokół sesji kolegium wikariuszy z 1763 r. i z dn. 20 marca 1764 r. ADP nr 488 *Kolegiata brzozowska*, s. 142—145. Ks. Maciej Grochmalicki urodził się w diecezji przemyskiej 20 września 1728 r. Tonsurę i święcenia niższe otrzymał 26 lutego 1752 r., subdiakoniat 8 czerwca 1754 r., diakonat 30 czerwca 1754 r., a prezbiterat 10 sierpnia 1754 r. z rąk sufragana Andrzeja Pruskiego, przez którego został instytuowany na wikariusza kolegiaty 6 czerwca 1759 r. W opisie stanu kolegium wikariuszy kolegiaty brzozowskiej z dn. 22 maja 1757 r. jest przedstawiony jako trzeci wikariusz kolegiaty. Aprobatę uzyskał 26 lutego 1757 r. Protokół kapituły wikariuszy z dn. 1 października 1757 r. notuje, że za zgodą biskupa, 25 czerwca 1757 r. przeniósł się do diecezji smoleńskiej z zastrzeżeniem, że w każdej chwili może wrócić na stanowisko wikariusza przy kolegiacie brzozowskiej. Po powrocie do Brzozowa był seniorem kolegium wikariuszy kolegiaty, a 10 marca 1763 r. wstąpił do Zgromadzenia Misji. Śluby u misjonarzy złożył 2 lutego 1766 r. J. Rąb, *Kolegiata*, s. 325, 348, *ArMKr Cathalogus Domorum Congregationis Missionis ab a. 1625 et Personarum Provinciae Poloniae ab a. 1686*, s. 53 ma dopisek: „Remansit in Galicia”.

⁶⁷ ADP nr 488 *Kolegiata brzozowska*, s. 100—104, punkt 3; J. Rąb, *Kolegiata*, s. 241.

zwrot kosztów za świece i wino mszalne, które — według zarządzenia bpa W. H. Sierakowskiego — należą się kasie kościelnej⁶⁸.

4 Księża Misjonarze jako kierownicy seminarium

a Działalność zespołu Księży Misjonarzy

Zgodnie z aktem erekcyjnym, misjonarze prowadzili diecezjalne Seminarium Duchowne w Brzozowie, a prefekt tego seminarium był równocześnie proboszczem w Dydni⁶⁹. Nadto, misjonarze głosili misje parafialne w całej diecezji, a w Brzozowie prowadzili dom rekolekcyjny dla duchownych i świeckich oraz dom poprawy dla księży⁷⁰. Bp W. H. Sierakowski ordynacją z dn. 7 września 1748 r. zalecił, by proboszczowie wzywali do prowadzenia misji Księży Misjonarzy z Brzozowa⁷¹. W czasie drugiej wizytacji bpa W. H. Sierakowskiego w parafiach diecezji w latach 1753—1757 towarzyszyli mu misjonarze brzozowscy i przy tej okazji prowadzili misje w większych parafiach. Tak było np. w 1755 r. w Jarosławiu i Brzozowie, a podczas całej wizytacji głosili nauki⁷². Zaraz po osiedleniu się w Brzozowie, misjonarze głosili misje w parafiach całej diecezji⁷³. Między innymi, z wielkim powodzeniem, przeprowadzili w 1862 r. misje w Głogowie pod Rzeszowem. W związku z tymi misjami powstał w Głogowie dom Zgromadzenia, a misjonarzom powierzono prowadzenie parafii Głogowskiej. Kierownikiem misji w Głogowie był superior brzozowski, ks. Jakub Konstanty Erykowski, który później został superiorem nowo utworzonego domu. We wspomnianych misjach brali udział również ks. Józef Niewiarowski, od r. 1748 profesor teologii moralnej w Przemysłu, i ks. Jakub Gierkiewicz, pierwszy prefekt seminarium w Brzozowie⁷⁴.

Zgodnie z aktem erekcyjnym misjonarze brzozowscy prowadzili

⁶⁸ ADP nr 488 *Kolegiata brzozowska*, s. 160—162, 176—182; J. Rąb, *Kolegiata*, s. 259, 269; Ogólnie wiadomo, że stosunki kierownictwa seminarium z kapitułami tylko bardzo rzadko układały się pomyślnie. Zob. J. Dukała, *dz. cyt.*, s. 117.

⁶⁹ P. Dylla, *art. cyt.*, s. 206.

⁷⁰ *ArMKr Cathalogus Domorum Congregationis Missionis ab a. 1625 et Personarum Provinciae Poloniae ab a. 1686*, s. 14.

⁷¹ ADP *Kurendy II 1742—1760*, ordinationes 7 Septembris 1748.

⁷² ADP *Acta visitationis collegiatae Jaroslaviensis 1755*, k. 1.

⁷³ W. Kochowski, *dz. cyt.*, s. 100; J. Rąb, *Działalność Księży Misjonarzy*, s. 226.

⁷⁴ J. Gaworzewski, *art. cyt.*, s. 109 n. O ks. J. Niewiarowskim zob. J. Rąb, *Seminarium*, s. 319; M. Kamocki, G. Perboyre, *dz. cyt.*, t. 1 s. 421 podają mylnie nazwiska misjonarzy brzozowskich: zamiast Erykowski — Niewiarowski, zamiast Niewiarowski — Kiawa-

w Brzozowie dom rekolekcyjny⁷⁵. Ordynacją z dn. 29 sierpnia 1747 r. bp W. H. Sierakowski polecał, by księża odprawiali rekolekcje w Brzozowie u misjonarzy⁷⁶. I rzeczywiście księża przyjeżdżali licznie na rekolekcje i odprawiali je z pożytkiem, ponieważ misjonarze mieli w tej dziedzinie pracy bogate doświadczenie⁷⁷. Dowodem frekwencji na rekolekcjach w Brzozowie był projekt, jaki przedłożyli misjonarze bpowi J. T. Kierskiemu (1768—1782). Proponowali biskupowi, aby podzielił księży diecezji przemyskiej na 3 grupy, z których jedna odprawiałaby rekolekcje pięciodniowe u misjonarzy w seminarium w Przemyśle, druga w seminarium w Brzozowie, a trzecia w domu Księży Misjonarzy w Samborze. Ze względu na szczupłość miejsca w tych domach radzili biskupowi, aby urządzał co roku 4 serie rekolekcji: dwie na wiosnę i dwie w jesieni. W każdej serii może uczestniczyć 16—18 księży. Za utrzymanie podczas rekolekcji każdy ksiądz miał płacić misjonarzom około 7 złp. W pierwszym dniu przed rozpoczęciem rekolekcji miał się odbyć egzamin pod kierunkiem delegata biskupa „in ordine ad approbationem pro excipiendis confessionibus”⁷⁸. Po tym egzaminie dwóch misjonarzy miało poprowadzić pięciodniowe rekolekcje. W programie było rozmyślanie, czytania duchowne, brewiarz, ewangelia, ceremonia kościelnych i mszy św., codziennie — przez godzinę wykład traktatu z teologii i rozwiązywanie trudności. Pod koniec rekolekcji egzaminatorzy mieli przedkładać biskupowi wyniki egzaminu i świadectwo o gorliwości na rekolekcjach, a biskup miał przemawiać do uczestników rekolekcji i wręczyć im aprobatę. Projekt ten jednak nie został zrealizowany. Przeszkadzały temu władze austriackie, choć z drugiej strony powtarzały oświadczenia o „chęci podniesienia poziomu moralnego duchowieństwa”. Wskutek ingerencji rządu zaborczego rekolekcji dla księży w diecezji nie było przez sto lat⁷⁹.

Brzozowski dom Księży Misjonarzy zgodnie z aktem erekcyjnym służył też jako dom poprawczy (domus correctionis) dla duchownych upadłych i przestępców, którzy mieli tu odbywać karę. Mi-

nowski, zamiast Gierkiewicz — Giewniewski. Ks. Jakub Konstanty Erykowski jako superior w Brzozowie, a potem w Głogowie, tamże, s. 423; J. Rąb, *Działalność Księży Misjonarzy*, s. 236 n.

⁷⁵ W. Kochowski, *dz. cyt.*, s. 102.

⁷⁶ ADP *Kurendy II 1742—1760, ordinationes* z 29 sierpnia 1747.

⁷⁷ ADP nr 488 *Kolegiata brzozowska*, s. 68—70; Rąb, *Kolegiata*, s. 26.

⁷⁸ Na kongregacji dziekanów w 1746 r. bp W. H. Sierakowski postanowił, że oprócz archidiakona i kanonika — teologa może egzaminować księży do aprobaty prefekt seminarium lub wyznaczony przez niego profesor teologii moralnej. Zob. W. Kochowski, *dz. cyt.*, s. 50.

⁷⁹ Tamże, s. 89; J. Rąb, *Działalność Księży Misjonarzy*, s. 227 n.

sjonarze mieli obowiązek pracować nad ich poprawą⁸⁰. Z posiadanych źródeł wiemy tylko o jednym duchownym, który przebywał w brzozowskim domu poprawczym od początku sierpnia do 27 grudnia 1782 r. Był nim ks. Marcin Parypiński, wikariusz z Woli Zarczyckiej⁸¹.

W związku z działalnością zespołu misjonarzy z Brzozowa warto podjąć szczegółową kwerendę dotyczącą powołań do Zgromadzenia Misji, z diecezji przemyskiej. Opracowanie tego zagadnienia nie wchodzi jednak w zakres interesującej nas problematyki. Napotykały dwa nazwiska misjonarzy, którzy do Zgromadzenia Misji przybyli z Brzozowa. Jan Czeluszkiewicz ur. w Brzozowie 25 grudnia 1742 r. Został przyjęty do Seminarium Księży Misjonarzy w Krakowie 28 października 1757 r., śluby złożył 29 października 1759 r., a zmarł w Warszawie w 1795 r.⁸² Działalność misjonarzy brzozowskich pociągnęła do ich Zgromadzenia również seniora kolegium wikariuszy kolegiaty, ks. Macieja Grochmalickiego, który 10 marca 1763 r. wstąpił do Zgromadzenia Misji⁸³. Dom Księży Misjonarzy w Brzozowie mimo trudnych warunków w Polsce przedrozbiorowej, a potem w okresie ucisku zaborczych władz austriackich — spełnił te zadania, do jakich powołał go fundator bp W. H. Sierakowski. Owocną działalność zespołu księży tego domu przerwał dekret kasacyjny w 1782 r.

b Prefekci i profesorowie seminarium

Prefekci

Zgodnie z aktem erekcyjnym seminarium w Brzozowie jego prefekt czyli rektor był równocześnie proboszczem w Dydni. Na podstawie akt instytucji na to probostwo i w oparciu o inne źródła można zestawzić wykaz rektorów seminarium. Akt erekcji seminarium wydał bp W. H. Sierakowski 4 sierpnia 1760 r., ale faktycznie otwarto je dopiero w 1763 r. Pierwszym prefektem w latach 1763—1769 był ks. Jakub Gierkiewicz⁸⁴. Po odwołaniu ks.

⁸⁰ J. Ataman, *dz. cyt.*, s. 145, 147, 152.

⁸¹ „... adhibito braccio militari ad domum Seminarii Brzozov' 22 Julii advectus”, ADP, *Litterae guberniales 1781—1782*, t. 3 s. 167.

⁸² ArMKr *Liber votistarum Seminarii Interni domus Stradomiensis Congr. Miss. 1747—1794*; Tamże, *Catalogus Domorum Congregationis Missionis ab a. 1625 et Personarum Provinciae Poloniae ab a. 1686* s. 163.

⁸³ Zob. przypis nr 66; J. Rąb, *Działalność Księży Misjonarzy*, s. 219 n.

⁸⁴ AKP *Conclusiones Capituli 1744—1765*, t. 12 pod dniem 9 sierpnia 1765.

Jakuba Gierkiewicza, bp Józef Tadeusz Kierski 8 marca 1769 r. udzielił kanonicznej instytucji na prefekta seminarium i na proboszcza w Dydni ks. Danielowi Bogdanowiczowi, którego na to stanowisko przedstawił wizytator misjonarzy, ks. Jacek Śliwicki⁸⁵. Ks. D. Bogdanowicz był dotąd prefektem w seminarium w Przemyślu, a równocześnie prepozytem szpitala lubaczowskiego. Ks. D. Bogdanowicz był prefektem w seminarium w l. 1769—1774⁸⁶. Ks. Antoni Staniszewski 1774—? jako superior domu brzozowskiego był obecny 1 marca 1775 r. przy prowizji alumna mniejszych święceń Antoniego Karasiewicza na wikariusza do Tarnogrodu⁸⁷. Ks. Michał Domaradzki jest wymieniony w aktach bpa J. T. Kierskiego z dn. 8 października 1777 r., jako superior domu w Brzozowie i prefekt tamtejszego seminarium, a zarazem jako proboszcz w Dydni⁸⁸. Zajmował te stanowiska zapewne do r. 1780. Jego następcą był ks. Wawrzyniec Krzemkowski 1780—1783. Wizytator misjonarzy, ks. J. Śliwicki, przedstawiał go biskupowi jako superiora domu brzozowskiego, prefekta seminarium i proboszcza w Dydni. Instytucję na to probostwo otrzymał 6 marca 1780 r.⁸⁹ Był ostatnim prefektem seminarium w Brzozowie. Po jego likwidacji osiadł na probostwie w Dydni, a w r. 1784 zmarł w Brzozowie⁹⁰.

Profesorowie

Ks. Ludwik Clement (Klement) był profesorem Seminarium Brzozowskiego w 1777 r. Urodził się 24 sierpnia 1744 r. w Budziszowie w diecezji ołunieckiej. Przyjęty do seminarium w Krakowie dn. 10 sierpnia 1760 r. przez dyrektora ks. Jakuba Jachimowskiego. Śluby złożył w Krakowie 25 sierpnia 1762 r. W r. 1776 był profesorem w Przemyślu a 20 października 1777 r. jako profesor teologii w seminarium w Brzozowie stanął w Przemyślu w urzędzie bpa J. T. Kierskiego aby w imieniu superiora domu w Brzozowie omówić sprawy finansowe. Nie mamy żadnych wia-

⁸⁵ ADP nr 80 *Terminarium actorum, Causarum et transactionum in iudicio et officio Curiae Illmi Eclmi et Dmni Josephi Thaddaei de Kiekrz Kierski Eppi Prem.* 1768—1777, k. 14.

⁸⁶ W dokumentach z dn. 30 sierpnia 1770 r., dn. 13 maja 1771 r. i dn. 12 sierpnia 1772 r. wymienia się ks. D. Bogdanowicza jako superiora domu brzozowskiego; ADP nr 80 *Terminarium actorum*, s. 43, 52, 76, 88.

⁸⁷ *Tamże*, s. 134.

⁸⁸ ADP nr 81 *Terminarium causarum*, k. 7.

⁸⁹ *Tamże*, k. 49.

⁹⁰ ArMKr *Catalogue*, s. 336; ArMKr *Catalogus Domorum Congregationis Missionis ab a. 1625 et Personarum Provinciae Poloniae ab a. 1686*, s. 47.

domości o tym ile lat pracował w Brzozowie. Zmarł dnia 29 lipca 1797 r. w Siemiatyczach⁹¹.

Ks. Józef Leib⁹² urodził się w diecezji ołunieckiej 30 lipca 1747, wstąpił do seminarium przy kościele Świętego Krzyża w Warszawie 9 listopada 1766, śluby złożył 10 lutego 1768 r. w obecności ks. Józefa Rembowskiego. W seminarium w Brzozowie był profesorem teologii moralnej. W dniu 23 lutego 1782 r. był obecny przy akcie prowizji alumna brzozowskiego Wojciecha Schindlera⁹³. Kiedy władze austriackie nasiliły wrogą politykę wobec zakonów i seminariów ks. J. Leib chciał emigrować z Galicji do swej ojczyzny — „in Silesiam Borussiam tamquam Patriam”⁹⁴. Hr. J. Brigido 9 grudnia 1780 r. pisał do biskupa, że wizytator misjonarzy ks. Mikołaj Siemieński prosił o pozwolenie powrotu ks. J. Leiba do ojczyzny. W piśmie gubernator nalegał na biskupa, by ten nakłonił ks. J. Leiba do pozostania w Galicji. Faktycznie po rozmowie z biskupem ks. J. Leib zgodził się pracować nadal jako profesor w seminarium w Brzozowie⁹⁵. Went jednak wszczął starania o beneficjum w Golcowej i o kanonię kolegiaty brzozowskiej z fundacji ks. Kazimierza Nawrotowskiego. Misjonarze przestrzegali jednak kapitułę brzozowską, że ks. J. Leib jest człowiekiem niespokojnym, wybuchowym, popędliwym i trudnym we współżyciu. Kapituła kolegiacka radziła biskupowi, by mu tej kanonii nie dawał. Jednak na sesji dn. 8 sierpnia 1785 r. postanowiono skreślić tę uchwałę z protokołów kapituły jako przynocząca ujmę honorowi ks. J. Leiba⁹⁶. Natomiast gubernator hr. J. Brigido gorąco popierał starania ks. J. Leiba o wspomniane stanowiska. Dnia 3 maja 1782 r. poinformował biskupa, że prośbę ks. J. Leiba o beneficjum w Golcowej i o kanonię kolegiacką odesłał „Augustissimae Maiestati pro impetrando supremo consensu sub hodierno dato cum favorabili intercessione”⁹⁷. Kiedy ks. J. Leib wniósł 16 marca 1782 r. prośbę o emigrację z Galicji, dekret cesarski załatwił ją odmownie⁹⁸. Wobec takiego obrotu sprawy ks. J. Leib naturalizował się i objął beneficjum w Golcowej jako komendarz, a potem w r. 1783 jako proboszcz. Akta wizy-

⁹¹ ArMKr *Liber Votistarum Sem. Interni Domus Stradom. Congr. Miss.*, pod r. 1761; ADP *Terminarium causarum* nr 81 k. 4; *Catalogue*, s. 139.

⁹² *Catalogue*, s. 386 podaje brzmienie — Leyb, a W. Kochowski, *dz. cyt.*, s. 101 — Leibe. Należy odróżnić od ks. Józefa Leiba — Józefa Leibesa, brata w Zgromadzeniu Misji; *Tamże*, s. 371.

⁹³ ADP nr 81 *Terminarium causarum*, k. 105.

⁹⁴ ADP nr 88 *Litterae guberniales 1781—1782*, t. 3 s. 66.

⁹⁵ ADP nr 87 *Litterae guberniales 1776—1781*, t. 2 s. 192.

⁹⁶ ADP nr 488 *Kolegiata brzozowska*, s. 233—239, 245—249.

⁹⁷ ADP nr 88 *Litterae guberniales 1782—1783*, t. 3 s. 134.

⁹⁸ *Tamże*, s. 215.

tacji dziekana brzozowskiego z 1802 r.⁹⁹ oraz Schematyzm diecezji przemyskiej z 1805 r. wymieniają ks. J. Leiba, byłego profesora zniesionego Seminarium Brzozowskiego, jako proboszcza w Domaradzu. Notatka dziekańska zaznacza, że ma aprobatę na 3 lata.

Ks. Maciej Mazurkiewicz ur. 4 lutego 1740 r. w diecezji łuckiej, przyjęty do seminarium Świętego Krzyża w Warszawie 11 września 1763 r., śluby złożył 12 września 1765 r., zmarł w Głogowie Małopolskim w 1785 r.¹⁰⁰ Jako profesor teologii moralnej w Brzozowie — „sanctae theologiae primarius profesor” — był obecny 14 maja 1779 r. przy akcie prowizji alumna Walentego Dębickiego na wikariusza do Pruchnika, a 20 marca 1780 r. przy prowizji alumna ze święceniami niższymi Jana Stepkowskiego na wikariusza do Golcowej¹⁰¹. Urzędowy wykaz eksmisjonarzy domu nr 3 w Brzozowie, dn. 27 maja 1784 r. przedstawia go jako wikariusza przy kolegiacie brzozowskiej. Jako wikariusz otrzymywał 100 złp pensji rocznie. Nadto, należy mu się 82 złp „als Supplement zur Exjesuitenpension”¹⁰². W protokołach sesji kolegium wikariuszy kolegiaty brzozowskiej zanotowano, że ks. Maciej Mazurkiewicz przybył na wikarówkę 1 lutego 1783 r., a odszedł 28 października 1784 r.

5 Formacja alumnów

a Nauka i wychowanie

Nie dysponujemy niestety żadnymi materiałami archiwalnymi, dotyczącymi nauki i wychowania alumnów w seminarium w Brzozowie. Najprawdopodobniej jednak warunki przyjęcia kandydatów, czas ich pobytu w seminarium, wykładane przedmioty i podręczniki były zapewne takie, jakimi posługiwano się w Diecezjalnym Seminarium w Przemyślu, co szczegółowo przedstawił autor w innej pracy¹⁰³. Podobnie wychowanie alumnów, tzn. porządek dnia i zajęć, wyżywienie, regulamin, praktyki religijne, przepisy karne — były również według wszelkiego prawdopodobieństwa identyczne z tymi, jakimi kierowano się w seminarium w Przemyślu¹⁰⁴. Działalność pedagogiczną i metodę pracy misjonarzy nad wychowaniem duchowieństwa parafialnego w Polsce omawia-

li szczegółowo A. Schletz i J. Dukała¹⁰⁵. Nauka i wychowanie alumnów w Seminarium Brzozowskim odbywały się według wypróbowanej metody obowiązującej w szkole Księży Misjonarzy.

b Świecenia kapłańskie

W okresie istnienia Seminarium Duchownego w Brzozowie obowiązywały w diecezji przemyskiej przepisy wydane przez bpa A. Fredrę 10 września 1725 r. w Radymnie, określające warunki otrzymania święceń kapłańskich. Przepisy te przypomnieli bp W. H. Sierakowski na kongregacji dziekanów w Brzozowie 9 czerwca 1746 r. Zgodnie z tymi przepisami kandydat do święceń kapłańskich musiał przedłożyć biskupowi następujące dokumenty: 1. Świadectwo prefekta seminarium o pomyślnie odbytych dwuletnich studiach w seminarium; 2. Świadectwo egzaminu złożonego przed archidiaconem katedry, stwierdzające wystarczającą wiedzę; 3. Świadectwo prefekta seminarium o dobrych obyczajach; 4. Świadectwo prefekta o odbytych rekolekcjach w seminarium; 5. Dokument prowizji; 6. Metrykę chrztu; 7. Świadectwo o przyjęciu niższych święceń¹⁰⁶. Bp W. H. Sierakowski w swym dekreście reformacyjnym z dn. 3 maja 1744 r. zarządził, że alumn powinien uczyć się w seminarium przez okres dwóch lat, a w nadzwyczajnym przypadku i tylko za zgodą biskupa można go dopuścić do święceń przed upływem tego okresu¹⁰⁷.

W diecezji przemyskiej nie było wówczas stałego terminu i miejsca święceń. Biskup wyświęcał ordynandów wówczas, gdy zachodziła potrzeba duszpasterska i kiedy kandydat spełniał wszystkie warunki do święceń. Świecenia odbywały się w różnych miejscach: w katedrze, w seminarium, a najczęściej w Brzozowie, w kaplicy pałacu biskupiego lub w kolegiacie. Świecenia kapłańskie alumnów seminarium w Brzozowie w latach 1768—1778 odbywały się w kaplicy brzozowskiego pałacu biskupiego¹⁰⁸. Przed święceniami kandydat do kapłaństwa musiał się postarać o stanowisko w duszpasterstwie np. o wikariat, kapelanię lub proste beneficjum, gdzie jako kapłan mógłby pracować i mieć zapewnio-

¹⁰⁵ A. Schletz, *Działalność kulturalna Misjonarzy*, s. 271—281; J. Dukała, dz. cyt., s. 108—161.

¹⁰⁶ ADP nr 70 *Acta Eppi Fredro 1725—1734*, sub die 10 Septembris 1725; ADP *Leges Dioecesis Premisliensis 1723—1782*, rps bez syg., t. 1 — Ordinationes, declarationes et resolutiones Eppi Sierakowski in congregatione decanorum 9 Junii 1746 in Brzozovia.

¹⁰⁷ ADP nr 163 *Status et visitatio ecclesiae cathedralis Premisliensis 1744*, k. 652—658, dekret reformacyjny pod numerem drugim.

¹⁰⁸ ADP nr 196 *Munus Praesuleum ab a. 1768 ad 1785*, s. 48—53.

⁹⁹ ADP nr 298 *Decanatus Brzozoviensis*, s. 21—29.

¹⁰⁰ *Catalogue du personel*, s. 424.

¹⁰¹ ADP nr 81 *Terminarium 1777—1783*, k. 41, 50.

¹⁰² ADP nr 229 *Przemysł. Seminarium 1. 1771—1783*, s. 88—90.

¹⁰³ J. Rąb, *Seminarium*, s. 332—338.

¹⁰⁴ *Tamże*, s. 339—345.

ne utrzymanie. Ten warunek do święceń zwano wówczas prowizją. Aktu prowizji dokonywano w kurii biskupiej i zapisywano protokolarnie w dokumentach kurialnych. Do aktu prowizji osobiście musiał stanąć ordynand — alumn oraz proboszcz, który chciał go przyjąć na wikariusza. W urzędowo spisanej akcie prowizji były szczegółowo określone obowiązki wikariusza i jego roczna pensja. Wikariusz składał przysięgę, że nie opuści parafii bez pozwolenia biskupa. Prowizji dokonywano zwykle tuż przed święceniami¹⁰⁹.

W aktach bpa J. T. Kierskiego znajdują się zapiski o święceniach udzielanych alumnom seminarium w Brzozowie¹¹⁰. Zachowały się również dokumenty licznych prowizji, udzielanych przed święceniami alumnom tego seminarium. Oto niektóre z tych prowizji. Stanisław Czechowicz 1 września 1770 r. otrzymał prowizję na wikariusza do Słociny. Rocznie miał otrzymywać od proboszcza pensję 300 złp¹¹¹. Sebastian Kędzierski w dniu 22 września 1770 r. otrzymał prowizję na wikariusza do Łańcuta. Zaś 30 stycznia 1771 r. został wikariuszem przy kolegiacie brzozowskiej¹¹². Proboszcz Pruchnika w obecności prefekta seminarium, ks. Daniela Bogdanowicza 5 marca 1773 r. udzielił prowizji Wawrzyńcowi Pieszczyńskiemu na wikariusza do Pruchnika. Jego roczna pensja miała wynosić 200 złp¹¹³. Jakub Zachalski 15 marca 1773 r. otrzymał prowizję na prebendarza do Jasionowa¹¹⁴. Józef Nagayski 24 marca 1773 r. otrzymał prowizję na wikariusza do Jasionki¹¹⁵. Piotr Łaszewski 13 maja 1774 r. otrzymał prowizję „in vim tituli canonici inscriptionem summae 3 millium florenorum Polonicalium...”¹¹⁶. Andrzej Wilusz, alumn posiadający niższe święcenia (dalej: MOC — Minorum Ordinum Clericus) 3 lutego 1785 r. otrzymał prowizję na prebendarza św. Anny w Komborni (Kalborni)¹¹⁷. Stefan Rutkowski, MOC — na wikariusza do Krosna 22 lutego 1785 r.¹¹⁸ Ks. Antoni Staniszewski, superior domu brzozowskiego, jako plenipotent ks. Baltazara, doktora św. teologii i obojga praw, kanonika chełmskiego, scholastyka zamojskiego, prepozyta tarnogrodzkiego, wobec biskupa dn. 1 marca 1775 r. udzielił prowizji Antoniemu Karasiewiczowi na wikariu-

¹⁰⁹ J. Rąb, *Seminarium*, s. 347.

¹¹⁰ ADP nr 146 *Munus Praesuleum 1768—1785*.

¹¹¹ ADP nr 80 *Terminarium actorum*, k. 43.

¹¹² *Tamże*, k. 44, 48.

¹¹³ *Tamże*, k. 88 n.

¹¹⁴ *Tamże*, k. 90.

¹¹⁵ *Tamże*.

¹¹⁶ *Tamże*, k. 116 n.

¹¹⁷ *Tamże*, k. 132.

¹¹⁸ *Tamże*, k. 134.

sza do Tarnogrodu. Roczna pensją określono na 534 złp¹¹⁹. Tego samego dnia otrzymał prowizję Jakub Weyberski na wikariusza do Domaradza. Jego pensja miała wynosić 200 złp rocznie¹²⁰. Kazimierz Trzemeski 27 marca 1775 r. otrzymał prowizję na kapelanię w Birczy i na prebendę Bractwa Różańcowego¹²¹. Jakub Panasiewicz MOC w dn. 30 kwietnia 1777 r. otrzymał prowizję na wikariusza do Tyrawy Królewskiej (Mrzygłoda), z roczną pensją — 200 złp¹²². Tomasz Weynerski MOC 31 maja 1777 r. otrzymał prowizję na wikariusza do Zaczernia, z pensją roczną 200 złp i połową *accidentium*¹²³. Jan Starzecki MOC alumn z drugiego roku — 30 maja 1777 r. dostał prowizję na wikariusza do Strachociny, z pensją roczną — 200 złp¹²⁴. Piotr Kaszycki, ur. w diecezji praskiej, w dniu 7 października 1777 r. złożył przysięgę, że po wyświęceniu nie opuści diecezji przemyskiej¹²⁵. Jan Rymarowicz, MOC 18 września 1778 r. odebrał prowizję na altarię św. Anny przy kolegiacie brzozowskiej¹²⁶. Wojciech Sokołowski MOC w 1779 r. dostał prowizję na wikariusza do Tyczyna. Proboszcz z Tyczyna ks. Antoni Betański, późniejszy biskup przemyski, miał w parafii czterech wikariuszy, którym wypłacał po 300 złp rocznej pensji¹²⁷. W urzędzie bpa J. T. Kierskiego w Brzozowie 12 kwietnia 1779 r. stanął proboszcz z Iwonicza — ks. Kazimierz Foremnicki. W obecności kapelana dworu biskupiego i notariusza ks. Jana Rusinkiewicza udzielił prowizji alumnowi seminarium w Brzozowie Stanisławowi Staniszewskiemu MOC na wikariusza do Iwonicza. Proboszcz iwonicki zobowiązał się wypłacać roczną pensję w wysokości 200 złp. Dnia 11 października 1780 r. podwyższył tę pensję na 300 złp rocznie, odstąpił połowę dochodów od posług duszpasterskich i zobowiązał się w najkrótszym terminie wybudować wikarówkę. St. Staniszewski złożył przysięgę, że będzie wierny biskupowi i bez jego pozwolenia nie opuści wikarówki iwonickiej. Zobowiązał się śpiewać w niedziele i święta msze konwentualne na przemian z proboszczem¹²⁸. Walenty Dąbicki, 14 kwietnia 1779 r. otrzymał prowizję na wikariusza do Pruchnika, z pensją roczną — 200 złp¹²⁹. Walenty Dębowicz

¹¹⁹ *Tamże*.

¹²⁰ *Tamże*.

¹²¹ *Tamże*, k. 164.

¹²² *Tamże*, k. 163.

¹²³ *Tamże*, k. 164.

¹²⁴ *Tamże*, k. 165.

¹²⁵ ADP nr 81 *Terminarium causarum*, k. 5.

¹²⁶ *Tamże*, k. 33.

¹²⁷ *Tamże*, k. 37 n.

¹²⁸ *Tamże*, k. 40 n, 60.

¹²⁹ ADP nr 81 *Terminarium causarum*, k. 41 n.

MOC 23 kwietnia 1779 r. dostał prowizję na prebendę Matki Boskiej Różańcowej w Rzeszowie¹³⁰. Ks. Sebastian Januskiewicz, kanonik kolegiaty brzozowskiej, proboszcz w Golcowej w obecności ks. Macieja Mazurkiewicza, misjonarza, „Seminarii Brzozoviensis Sae Theologiae Primarii Professoris” 20 marca 1780 r. udzielił prowizji Janowi Stepkowskiemu MOC na wikariusza w Golcowej. Wypłaci mu rocznie 200 złp, a nadto da mu „hortum non magnum tum pratum... insuper victum per tres menses se gratis subministratum promisit”. Proboszcz z Golcowej zobowiązał się też własnym kosztem naprawić dom wikariusza¹³¹. Stanisław Adamski MOC 7 czerwca 1780 r. otrzymał prowizję na wikariusza do Błażowej, z roczną pensją 200 złp oraz „accidentia a plebeis”¹³². Ks. Jan Rusinkiewicz, kapelan kurii biskupiej, jako pełnomocnik ks. Mikołaja Maciejewskiego, proboszcza z Potoka w dniu 25 października 1780 r. udzielił prowizji Wojciechowi Bańkowskiemu MOC na wikariusza do Potoka, gdzie miał otrzymać rocznie 200 złp „ratatim per quartalia”, odpowiednie wyżywienie, połowę z „accidentia”, „tam a Nobilibus quam plebeis personis”, mieszkanie, a nadto prawo do zebrania petyty i kołedy¹³³. Decyzja o miejscu pracy wymienionego uległa jednak zmianie, ponieważ w dniu 8 stycznia 1781 r. otrzymał inną prowizję — na wikariusza do Babic, z roczną pensją 300 złp oraz „accidentalia plebeiorum exceptis Nobilibus”¹³⁴. Do Potoka zaś, w dn. 25 kwietnia 1781 r. prowizję dostał Wawrzyniec Helnarski MOC, z roczną pensją 300 złp¹³⁵. Wojciech Schindler MOC 23 lutego 1782 r. otrzymał prowizję na wikariusza do Tarnogrodu, z roczną pensją 324 złp¹³⁶. Jan Troniarski MOC 22 maja 1782 r. dostał prowizję na wikariusza do Dynowa, gdzie prepozytem był bp sufragan Michał Roman Sierakowski. Roczna pensja wikariusza miała wynosić 300 złp¹³⁷. Tegoż dnia otrzymał prowizję na wikariusza kolegiaty brzozowskiej Maciej Magierowski MOC, alumn Seminarium Brzozowskiego¹³⁸. W Brzozowie 27 lipca 1782 r. otrzymał prowizję na wikariusza do Mościsk Kazimierz Kruczkowski MOC, alumn Seminarium Przemyskiego, z pensją 150 złp i ustaloną ilością żyta¹³⁹. Mimo swego krótkiego istnienia seminarium w Brzo-

¹³⁰ Tamże, k. 42.

¹³¹ Tamże, k. 50.

¹³² Tamże, k. 54. Szerzej o uposażeniu duchowieństwa w XVIII w. pisze J. Ataman, dz. cyt., s. 34 n.

¹³³ ADP nr 81 *Terminarium causarum*, k. 65 n.

¹³⁴ Tamże, k. 68 n.

¹³⁵ Tamże, k. 75.

¹³⁶ Tamże, k. 103 n.

¹³⁷ Tamże, k. 121 n.

¹³⁸ Tamże, k. 122 n.

¹³⁹ Tamże, k. 125 n.

zowie pod kierownictwem Księża Misjonarzy wychowało znaczny zastęp kapłanów do pracy duszpasterskiej w diecezji.

6 Likwidacja domu i seminarium

Cesarz Józef II dokonał kasaty Zgromadzenia Misji w zaborze austriackim dekretem z dn. 24 sierpnia oraz 3 września 1782 r. W dekrete zabroniono głoszenia kazań misyjnych i używania nazwy „Misjonarz”¹⁴⁰. W Galicji zniesiono wówczas 8 domów misjonarzy: w Przemyślu, Samborze, Brzozowie, Głogowie, Lwowie, Horodence, Mikulicach i Krasnymstawie¹⁴¹. Majątek domów misjonarskich przejął państwo. Misjonarze mieli przejść do diecezjalnej pracy duszpasterskiej. Bp J. T. Kierski w odpowiedzi na dekret odpisał do gubernium, że wykona powyższe zarządzenia¹⁴². Bp zaś A. Betański pismem z dn. 19 lipca 1783 r. powiadomił gubernatora Józefa hr. Brigido, że misjonarze brzozowscy, przemyscy i samborscy już są zatrudnieni w pracy duszpasterskiej jako księża diecezjalni i że nie używa się zakazanych nazw: Misjonarz Zgromadzenia Misji. W Seminarium Brzozowskim w roku kasaty było trzech misjonarzy, a w przemyskim pięciu¹⁴³. Gubernium lwowskie w dn. 14 października 1783 r. nakazało cyrkulom spisać majątek należący do domów misjonarskich w Brzozowie, Przemyślu oraz Samborze i przekazać go na Seminarium Generalne we Lwowie. Profesorowie dwóch seminariów przemyskich mieli się przenieść do pracy duszpasterskiej i czekać na dalsze zarządzenia¹⁴⁴.

W rok po kasacie misjonarzy likwidacji uległy również oba seminaria diecezjalne. W dniu 30 marca 1783 r. wyszedł dekret cesarski w sprawie studiów teologicznych, który zawierał następujące postanowienia: 1. Z dniem 1 listopada 1783 r. należy przenieść wszystkie studia filozoficzne i teologiczne, tak w seminariach diecezjalnych jak i zakonnych; 2. Ci, którzy rozpoczęli studia, ukończą je w Seminarium Generalnym; 3. Rozwiązują się wszystkie seminaria, a alumni galicyjscy będą się odtąd uczyć przez 6 lat w Generalnym Seminarium we Lwowie; 4. Biskupi mogą wy-

¹⁴⁰ ADP nr 88 *Litterae guberniales 1781—1782*, t. 3 s. 266 n.

¹⁴¹ M. Kamocki, G. Perboyre, dz. cyt., t. 1 s. 266 n; ArMKr *Historia Congregationis Missionis*, s. 3.

¹⁴² ADP nr 88 *Litterae guberniales*, t. 3 s. 209 n.

¹⁴³ ADP nr 229 *Przemyśl. Seminarium 1*, s. 54 n.

¹⁴⁴ ADP nr 90 *Litterae guberniales 1783—1784*, t. 5 s. 86 n; APB *Liber memorabilium ecclesiae Brzozoviensis ab a. 1882*, s. 87; ArMKr *Historia Congregationis Missionis*, s. 3; M. Kamocki, G. Perboyre, dz. cyt., t. 1 s. 348; J. Ataman, dz. cyt., s. 152; J. Rab, *Historia Seminarium*, s. 23, 26.

święcać tylko tych alumnów, którzy ukończyli sześćoletnie studia w Seminarium Generalnym; 5. Klerykom, którzy rozpoczęli studia w seminariach diecezjalnych lub zakonnych, zaliczy się lata odbytych studiów, a resztę dokończą we Lwowie w Seminarium Generalnym; 6. Fundacje i majątki istniejących dotąd seminariów przechodzą na własność Seminarium Generalnego we Lwowie.

Na mocy tego dekretu seminaria w Przemyślu i Brzozowie uległy likwidacji, podobnie jak inne seminaria diecezjalne i zakonne w państwie austriackim¹⁴⁵. Bp A. W. Betański dn. 3 października 1783 r. wniósł prośbę do gubernium we Lwowie, by mu pozwolono zatrzymać seminaria w Przemyślu, Brzozowie i Zamościu, który od rozbiorów Polski należał do diecezji przemyskiej. Biskup prosił, aby ci alumni, którzy rozpoczęli studia w wymienionych seminariach, mogli je tam dokończyć. Gubernium jednak, w dniu 14 października 1783 r., odpowiedziało odmownie¹⁴⁶. Podobnie załatwiono prośbę bpa A. W. Betańskiego z dn. 3 stycznia 1784 r. o pozostawienie na własność diecezji budynków seminaryjnych w Brzozowie i Zamościu¹⁴⁷.

Profesorowie Seminarium Brzozowskiego przeszli do pracy duszpasterskiej. Gubernium, pismem z dn. 25 grudnia 1783 r. nakażało przesłać informacje w sprawie parafii Dydnia. W odpowiedzi z dn. 8 lutego 1784 r. bp A. W. Betański zaznaczył, że te informacje już przekazał¹⁴⁸. Ostatni prefekt Seminarium Brzozowskiego, ks. Wawrzyniec Krzemkowski, osiadł na probostwie w Dydni, gdzie po roku zmarł. Władze austriackie już 25 grudnia 1783 r. i 3 lutego 1784 r. przysłały pisma w sprawie biblioteki, paramentów i wyposażenia zarówno w zniesionym domu misjonarzy jak i w domu poprawczym w Brzozowie¹⁴⁹. Na prośbę bpa A. W. Betańskiego pozostawiono w Brzozowie, jak już wcześniej wspomniano, książki ofiarowane bibliotece seminaryjnej przez bpa J. T. Kierskiego, a książki ofiarowane tejże bibliotece przez bpa W. Wężyka wywieziono do Seminarium Generalnego we Lwowie. Kiedy likwidacji uległo Seminarium Generalne, gubernium lwowskie pismem z dn. 18 sierpnia 1790 r. pozwoliło przewieźć te książki ze Lwowa do seminarium w Przemyślu¹⁵⁰.

W taki sposób zaborcze władze austriackie położyły kres placówce Księża Misjonarzy w Brzozowie, która istniała przez 37 lat. Równocześnie z tą placówką władze austriackie kładły kres

¹⁴⁵ ADP nr 229 *Przemyśl. Seminarium 1. 1771—1788*, s. 45—48; ADP nr 89 *Litterae guberniales 1782—1783*, t. 4 s. 339—343; J. Rąb, *Seminarium*, s. 354.

¹⁴⁶ ADP nr 90 *Litterae guberniales 1783—1784*, t. 5 s. 100 n.

¹⁴⁷ W. Kochowski, *dz. cyt.*, s. 120.

¹⁴⁸ ADP nr 90 *Litterae guberniales*, t. 5 s. 224 n.

¹⁴⁹ ADP nr 229 *Przemyśl. Seminarium 1.*, s. 65—68.

¹⁵⁰ ADP nr 230 *Przemyśl, Seminarium 2.*, s. 289—296.

działalności misjonarzy w seminarium w Brzozowie, w domu rekolekcyjnym i w domu poprawczym dla duchownych. Likwidacji uległ więc ośrodek pracy pedagogicznej, misyjnej, charytatywnej tak potrzebnej w żywym organizmie diecezji.

KS. JAN RĄB

Das Heim der Vinzentiner und das diözesane Priesterseminar in Brzozów 1760—1783

(Zusammenfassung)

Wacław Hieronim Sierakowski, Bischof von Przemyśl, gründete 1745 in Brzozów ein Heim der Vinzentiner, um dort das Priesterseminar für seine Diözese unterzubringen. Die Vinzentiner kamen nach Brzozów im Jahre 1745. In dem Heim waren sechs Patres und zwei Fratres. Für die Ausstattung des Heims legte der Bischof einen Betrag von 78.000 polnische Gulden auf Landgütern an und für den Unterhalt des Priesterseminars bestimmte er die Einkünfte der Pfarrei Dydnia. 1746 begann der Bau eines gemauerten Hauses für die Vinzentiner. Die endgültige Gründungsurkunde — sowohl für das Heim der Vinzentiner als auch für das diözesane Priesterseminar in Brzozów — wurde vom Bischof Sierakowski am 4. August 1760 ausgestellt. In dem Priesterseminar waren ständig sechs Alunnen. Von dem Heim wurden ausser dem Priesterseminar ein Exerzitienheim und eine Besserungsanstalt für Geistliche unterhalten sowie Volksmission in den Pfarreien der Diözese Przemyśl veranstaltet. 1782 wurde die Vinzentiner-Kongregation und deren Heim in Brzozów und 1783 das Priesterseminar dortselbst von der österreichischen Regierung aufgehoben.

Übersetzt von Juliusz Zychowicz